



№ 35 (484)
Верасень 2013 года



Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- ☞ **Аўтар... народнай песні:**
Аляксандр Шыдоўскі – стар. 2 і 5
- ☞ **Этнаграфічная экспедыцыя:**
Горацкі раён і памежжа – стар. 2 і 6
- ☞ **Род і радзіма: кніга Людмілы**
Бандарэнкі пра маці – стар. 4



Зала этнаграфіі ў Клімавіцкім раённым краязнаўчым музеі

Артыкул чытайце на стар. 3

На тым тыдні...

✓ **8 верасня** Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь прадставіў аб'яднаную праграму народнага хору ўкраінскай песні «Криниця» і ансамбля карэйскага танца «Арыранг».

Дзейнасць «Криниці» накіраваная на падтрымку традыцыяў акадэмічнага харавога спеву і папулярызацыю ўкраінскай песеннай культуры, нацыянальных традыцыяў і святаў. У рэпертуары хору больш за 150 твораў.

Усходні акцэнт у вечарыну нацыянальных культураў унесла праграма ансамбля «Арыранг», які выконвае традыцыйныя танцы і музыку на традыцыйных інструментах, і цягам многіх гадоў папулярызуе карэйскую культуру, выступаючы ў навучальных установах, на святах горада, перад інвалідамі і ветэранамі.

Падрабязней пра мерапрыемства чытайце на стар. 2.

✓ **10 верасня** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбылося

адкрыццё выставачна-тэатральнага праекта «Студыя Палітра», прысвечанага 10-годдзю студыі.

Прадстаўлены праект прысвечаны плённай рэабілітацыйнай працы студыі, што знаходзіцца ў Першамайскім раёне г. Мінска (кіраўнік студыі Галіна Кучарэнка). Многія людзі, якія маюць патрэбу ў падтрымцы і аднаўленні сіл, займаюцца тут па праграме актыўнай рэабілітацыі, якая з'яўляецца ўнікальнай.

✓ **11 верасня**, у дзень нараджэння вялікага паэта Латвіі, Дача-музей Яніса Райніса і Аспазіі (г. Юрмала, Латвія) запрасіла на ўрачыстае адкрыццё выстаўкі «У сэрца глянь сваё...» з фондаў Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы. Гэта – частка міжнароднага праекта «Янка Купала і Ян Райніс», што рэалізуецца дзякуючы супрацоўніцтву Аб'яднання літаратурных музеяў (Латвійская Рэспубліка) і Літаратурнага музея Янкі Купалы (Рэспубліка Беларусь) пры падтрымцы Пасольства Рэспублікі Беларусь у Латвійскай

Рэспубліцы. Праект прысвечаны жыццю, творчасці і сяброўству выдатных паэтаў Беларусі і Латвіі.

Выстаўку адкрылі прамовамі мэр г. Юрмалы Гаціс Труксніс, Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Рэспублікі Беларусь у Латвіі Аляксандр Герасіменка, намеснік старшыні ГА «Беларускі фонд культуры» Анатоль Бутэвіч, дырэктар музея Янкі Купалы Алёна Ляшковіч.

✓ **13 і 14 верасня** Дом-музей Адама Міцкевіча ў Навагрудку адзначыў 75-годдзе з дня засна-



Віншаванні і падарунак ад Навагрудскага райвыканкама прымае дырэктар музея М. Гаіба

вання. На мерапрыемствы былі запрошаны музейныя работнікі з Беларусі і Польшчы, навукоўцы і журналісты, прадстаўнікі ўладаў раёна і вобласці. Прайшлі круглы стол, узнагароджанне ўдзельнікаў літаратурнага конкурсу «Прысвячэнні Песняру», мультымедыянае прадстаўленне «Гісторыя музеяў», адкрыццё выставак фота і вырабаў у тэхніцы дэ-

купаж, адбыліся канцэрт класічнай музыкі і паказ манаоперы «Адзінокі птах» у пастаноўцы Тэатра аднаго акцёра «Зьніч», а таксама – экскурсіі па мясцінах, звязаных з жыццём А. Міцкевіча на Навагрудчыне.

Падрабязней чытайце ў наступным нумары.

✓ **14 верасня** Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы ў рамках святкавання Дня горада запрасіў усіх ахвочых прыняць удзел у інтэрактыўнай гульні-

падарожжы «Музейныя лабірынты» па новых залах экспазіцыі, адна з якіх адлюстроўвае жыццё паэта ў Мінску, што стаў для Купалы родным горадам з 1919 па 1941 гг. Пад час гульні наведнікі новай экспазіцыі з дапамогай сучасных інфармацыйных тэхналогіяў пазнаёміліся з рарытэтнымі прадметамі музейных калекцый, убачылі Мінск часоў паэта, здзейснілі падарожжа па яго мінскіх адрасах, наведалі інтэрактыўную зону «Хлопчык і лётчык» для дзяцей і іх старэйшых сяброў.

✓ **14 верасня** ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбылося ўрачыстае адкрыццё X Рэспубліканскага фестывалю нацыянальных культур, у якім прынялі ўдзел самадзейныя калектывы Нацыянальна-культурнага грамадскага аб'яднання Рэспублікі Беларусь.



Пра міхулае
Сёхня
Дзеля будучыні
Краязнаўчая
газета

падпісны індэкс:
індывідуальны - 63320
ведамасны - 633202



Сустрэліся Украіна і Карэя...

8 верасня тых жыхароў сталіцы, якія вырашылі правесці нядзельны вечар на вуліцы К. Маркса, чакаў невялікі сюрпрыз. Нацыянальны гістарычны музей у рамках арт-праекта «Стары новы двор» разам з Рэспубліканскім цэнтрам нацыянальных культур зладзіў праграму з удзелам народнага хору ўкраінскай песні «Крыніца» і ансамбля карэйскага танца «Арыранг». Прадстаўнікі гэтых дыяспараў актыўна ўдзельнічаюць у культурным жыцці Беларусі і ўзбагачаюць нашу культуру, а таксама робяць бліжэйшымі і больш зразумелымі беларусам свае краіны.

Імпрэза адбылася ва ўнутраным дворыку музея, атуленым ад шуму цэнтральных вуліцаў сценамі будынкаў. Час ад часу сюды заходзілі мінакі, чыю ўвагу прыцягнула музыка, і далучаліся да слухачоў. Напэўна, найбольшае задавальненне ад вечарыны атрымалі дзеткі, чые бацькі ў

выходны дзень вырашылі наведаць імпрэзу – малыя са шчаслівым захапленнем віталі выступоўцаў, а рухацца ды прытанцоўваць пад прыгожую музыку яны былі здольныя нават седзячы.

Салістка хору «Крыніца»

Таццяна Катаргіна і яго мастакі кіраўнік Маргарыта Кучук пачалі выступленне з песні «Ты моя Украіна». Яны спявалі то вясёлыя, то лірычныя народныя песні «Гандзя», «Ой, на горі два дубкі», «Чорнобривці», «Я піду в далекі гори» і іншыя. Акрамя таго, слухачы пачулі і творы з рэпертуару сучасных выканаўцаў – да прыкладу, «Червона рута» – ды песні савецкіх часоў «Спят курганы тёмныя» і «Киевский вальс».

Невялікі дворык поўніўся чароўнымі гукамі. Здавалася, што яны не заціхаюць тут, а сыходзяць у высокае вераснёвае неба, блакітна-шэры прамакутнік якога быў дахам для дворыка. Па-асабліваму ўспрынялі слухачы песню «Квітка-душа». Пад час словаў пра «душу, што шукала шчасця», хацелася сцішыцца і ўслухацца не толькі ў песню, але і ў сябе. А ў неба ляцела мілагучнае ці то пажаданне, ці то просьба:

*Весен і зям
Дай Бог,
Віри і сил
Дай Бог,
Шчасця усім
Дай Бог...*

Варта адзначыць, што хор «Крыніца» з'яўляецца лаўрэатам шматлікіх фестываляў, у тым ліку і міжнародных, што досыць яскрава сведчыць пра майстэрства яго ўдзельнікаў. Тое ж можна сказаць і пра



«Арыранг»

танцавальны калектыў «Арыранг» Рэспубліканскага грамадскага аб'яднання «Асацыяцыя беларускіх карэйцаў». Выступленні яго ўдзельнікаў унеслі ў халаднаваты восяньскі вечар лёгкую нотку

далёкага ўсходу. Танцавальныя нумары «Водары ўспамінаў», «Танец з веерамі» і «Танец з нажамі» амаль зачаравалі прысутных экзатычнымі для нас таямнічасцю і прыгажосцю.

Добра, што ў людзей, якія вымушаны жыць па-за межамі Радзімы, ёсць магчымасць адчуваць аднасць з ёй – мацінай і за адлегласцю, і за той самай лёс, воляю якога яны адарваны ад родных мясцінаў. І калі б усе гэтыя людзі жылі на сваёй Радзіме, невядома, ці была б у кожнага з іх неабходнасць зноў і зноў пацвярджаць сваю сувязь з роднай зямлёй. А далёка ад яе, на сутнасці – на чужыне, хай сабе і гасцінай, гэтая неабходнасць з'яўляецца. З'яўляецца жаданне нагадаць не столькі свайму асяроддзю, колькі самім сабе пра неразрывныя павязі з Айчынай. Добра, калі шлях дадому ляжыць толькі праз адну мяжу. Іншая справа, калі да родных мясцінаў – тысячы кіламетраў. Напэўна, так і можна зразумець з усёй яснасцю, колькі ў кожным з нас любіць да Бацькаўшчыны. І не дай Бог, каб калі-небудзь яна стала тужой па Айчыне.

Ніна КАЗЛЕНЯ, фота аўтара



«Крыніца»

Непагасная зорка Аляксандра Шыдлоўскага

У Гродзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Я. Ф. Карскага ў межах творчага праекта «Яны ўзбагацілі культуру Гродзеншчыны» адбылася вечарына, прысвечаная памяці Аляксандра Канстанцінавіча Шыдлоўскага, заслужанага дзеяча культуры БССР, ганаровага грамадзяніна гарадоў Гродна і Смаргоні, кампазітара, паэта, культурна-грамадскага дзеяча, нястомнага рупліўца на ніве беларускай культуры і шчырага патрыёта. Аляксандр Канстанцінавіч заўсёды заставаўся паслядоўным і непахісным у сваёй вернасці роднаму. Ён з той кагорты заходнебеларускіх інтэлігентаў (Рыгор Шырма, Генадзь Цітовіч, Антон Валынчык, Віктар Роўда), якія прайшлі суровую загартоўку жыццём і выраслі як музычныя дзеячы; яны заўсёды хіліліся да народных творчых традыцыяў, да ўрокаў спадчыны.

(Заканчэнне на стар. 5)

«Горацкі раён уразіў сваёй спеўнасцю» Вынікі адной экспедыцыі

Гэлетняя экспедыцыя Рэспубліканскай моладзевай грамадскай арганізацыі «Студэнцкае этнаграфічнае таварыства» (СЭТ) у Горацкі раён Магілёўскай вобласці хай сабе і не стала сенсацыйнай, але дала магчымасць сабраць багаты матэрыял у мясцінах, раней не даследаваных таварыствам і ўвогуле сярод даследчыкаў не самых папулярных. Гэта ўжо чацвёртая экспедыцыя СЭТ на Магілёўшчыну; раней даследаваліся Дрыбінскі (2008), Клімавіцкі (2010) і Клічаўскі (2011) раёны.

Цягам экспедыцыі, што праходзіла з 5 па 23 жніўня, у раёне працавала больш за 20 сяброў і прыхільнікаў таварыства з Мінска, а таксама з магілёўскай, віцебскай і полацкай суполак. Экспедыцыя ахапіла 71 населены пункт у Горацкім раёне, а таксама 7 памежных вёсак на тэрыторыі Красненскага раёна Смаленскай вобласці. У Расіі праца праводзілася сумесна з аддзелам культуры Красненскага раёна, у Горацкім раёне таварыству садзейнічаў аддзел культуры райвыканкама.

«Экспедыцыя мела комплексны характар і праходзіла адпаведна прыняццю франтальнага даследавання тэрыторыі – шырокай выведкі, калі даследчыкі імкнуцца пабываць у большасці населеных пунктаў раёна і выявіць усіх патэнцыйных інфармантаў, – распавядае старшыня таварыства Аляксей Глушко. – З найбольш каштоўнымі носьбітамі традыцыі завязваем стасункі і працягваем працаваць ужо пасля экспедыцыі. Народная культура для нас, з аднаго боку, з'яўляецца аб'ектам навуковага даследавання – мы надаем шмат увагі метадыцы працы, фіксацыі і пашпартацы матэрыялу, далейшаму яго захоўванню і апрацоўцы, у нас даволі добра пастаўленая праца з архівам. З іншага боку, для нас гэта сфера, што патрабуе далікатнай падтрымкі і пераемнасці. З Горацкім раёнам нам пашанцавала, бо пласт аўтэнтычнай культуры ў гэтай частцы Магілёўшчыны прадстаўлены добра».

(Заканчэнне на стар. 6)

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ
КАРТКА
на газету

63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камлектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Індывідуальная падпіска

Індэкс **63320**

1 месяц	15 850 руб.
3 месяцы	47 550 руб.
6 месяцаў	95 100 руб.

Ведамасная падпіска

Індэкс **633202**

1 месяц	16 196 руб.
3 месяцы	48 588 руб.
6 месяцаў	97 176 руб.

*Падпіска на нашу газету можна
з любога месяца. Будзьма разам, сябры!*

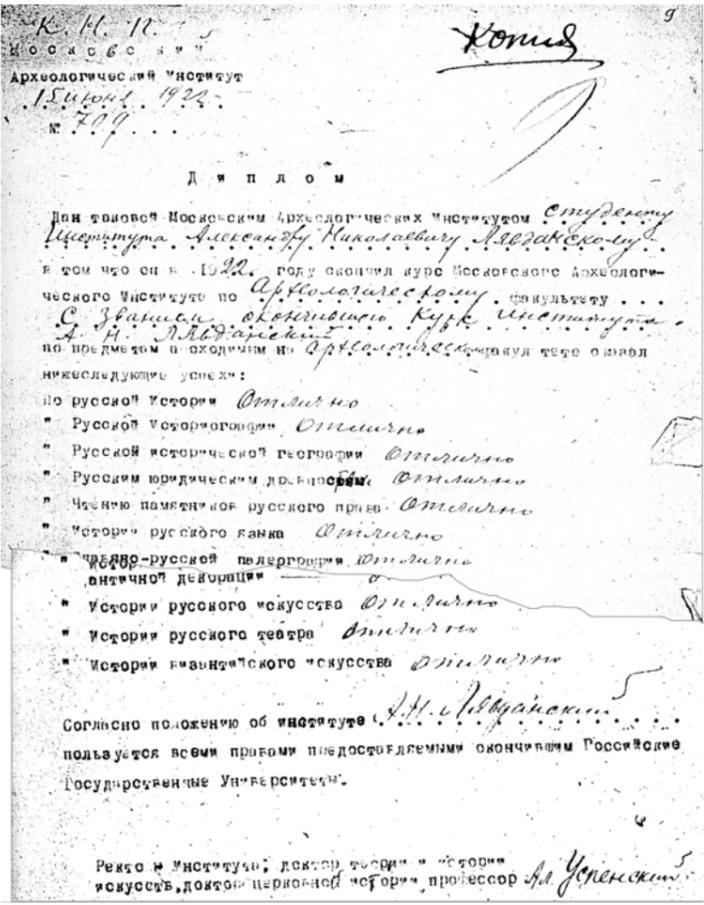


Наш календар

Вядомы беларускі археолаг і гісторык **Аляксандр ЛЯЎ-ДАНСКИ** нарадзіўся 29 жніўня (10 верасня паводле новага стылю) 1893 г. у вёсцы Юр'ева цяперашняга Смалявіцкага раёна, расстраляны 27 жніўня 1937 г. у Мінску. Рэабілітаваны ў 1958 г. Быў арганізатарам першых у БССР навукова-археалагічных экспедыцыяў; даследаваў Віцебск, Оршу, Заслаўе і Барысаў. Падрабязней пра яго можна прачытаць у навуковых выданнях, энцыклапедыях. Мы ж прапануем некалькі фактаў з ягонага жыцця, што зафіксаваныя рукою самога навукоўцы, а таксама фрагменты дыплама з ягонай асабістай справы.

Сиргисвилит витас
Родился я в 1893г., 29 августа в крестьянской семье села Юр'ева, Борисовского уезда, Минской губ.
По окончании народного училища кротив воли родителей уехал к своим односельчанам в Ростов н/Д, где, после блестящей подготовки у бывшего петроградского студента (послеградушенного за участие в революционном движении 1905г) Раздотковского, поступил через посредство его старшего брата (читателя реального училища) в Петровское реальное училище, которое и окончил в 1914г.
С объявлением войны, я был призван в действующую армию, где и пробыл до декабря 1917г. Демобилизовавшись

на фронт, в криквал на родину, в Борисовский уезд, оккупированный уже немцами, а затем перешел в Россию, чтобы продолжить учёбу.
Поступил в 1918г. в Московский Археологический Институт, и, не видевший на материальные затруднения, в 1922г. окончил его.



З даўніх часоў музей як сацыяльны інстытут меў свае адмысловыя функцыі ў грамадстве і будове дзяржаўнай сістэмы і ідэалогіі. Цікавым можа падацца той факт, што ў 1930-я гады ў Савецкім Саюзе музей называлі Палітасветкамбінатам! Шмат чаго перабыло на памяці нашых людзей, няма ўжо і СССР, але памяць пра яго жыве, і жыве не толькі ва ўспамінах ды фотавідэаматэрыяле, але нават у цяперашніх беларускіх музеях, асабліва правінцыйных, да якіх новыя з'явы сусветнай музейнай практыкі прыходзяць не так хутка, ды і прыжываюцца не заўжды.

Музей музея?

За савецкім часам звычайна ў краязнаўчых музеях невялікіх гарадкоў экспазіцыя будавалася па пэўных ідэалагічных прынцыпах – абавязковымі экспазіцыйнымі заламі былі такія, як: «Прырода края», «Гістарычнае мінулае» (як правіла ў асноўным асвятлялася археалагічная спадчына і часы Расійскай Імперыі), Кастрычніцкая рэвалюцыя і як варыянт яшчэ Лютаўская рэвалюцыя, дзе рабіўся акцэнт на барацьбу супраць буржуазіі і прыгнёту пралетарыяту сіламі мясцовых большавіцкіх актывістаў, былі абавязковай наяўнасць бюста Леніна (Ульянава) і савецкай сімволікі... Наступная экспазіцыя прысвячалася тэме II Сусветнай вайны, а ў прыватнасці Вялікай Айчыннай вайне, падаваліся панарамы баёў, бюсты савецкіх камандзіраў, якія ваявалі на гэтай тэрыторыі. Шырока прадстаўляліся ўзнагароды мясцовых Герояў Савецкага Саюза, іх асабістыя рэчы, вытрымкі з загадаў, партбілеты і інш. Вядома, абавязковай была наяўнасць зброі. Далейшым экспазіцыйным працягам ішла наяўная прамысловасць раёна, дзе давалася ўсебаковае апісанне прадукцыі і дасягненняў мясцовых прадпрыемстваў. Лагічным завяршэннем такіх музеяў была экспазіцыя, прысвечаная выбітным знакітым землякам. Такім класічным прыкладам раённага савецкага музея можа падацца нам гісторыя музейнай справы часоў 1970 – 1980-х гадоў у Савецкім Саюзе.

У той час была свая ідэалогія, свае каштоўнасці, на якіх выходзіліся савецкія людзі. СССР сыйшоў у нябыт, але музеі засталіся. Дзесяці ўжо за часамі незалежнасці адбылася рэарганізацыя самога музея, дзесяці праведзеная рээкспазіцыя пэўных залаў, якія сталі не актуальнымі і не адпавядалі новым павятам цяперашняга жыцця. Але яшчэ і засталіся тыя, да глыбіні каранёў савецкія, музеі, якія праз пэўныя прычыны не пераарыентаваліся ў сваёй дзейнасці і па цяперашні час прадстаўляюць наведніку свае экспазіцыі такімі, якімі іх бачылі за савецкім часам. Апошнім часам задаюся пытаннем – чаму?.. Узнікаюць думкі – а мо хай і будзе так, хай будзе музей музея! Як прыклад музея савецкага перыяду. А чаму не?! Гэта нашая з вамі гісторыя!

Яскравым прыкладам магу прывесці свой Клімавіцкі раённы краязнаўчы музей. Гісторыя музейнай справы ў Клімавічах паводле вядомых дакументальных крыніцаў бярэ свой пачатак яшчэ ў 1918 го-

дзе, калі быў заснаваны гісторыка-археалагічны музей. Гісторыя цяперашняга Клімавіцкага раённага краязнаўчага музея пачынаецца 11 ліпе-



ня 1978 года, калі бюро ЦК КПБ прымае рашэнне аб стварэнні ў горадзе гісторыка-краязнаўчага музея. Цягам шасці гадоў над стварэннем экспазіцыі працавалі мастакі і супрацоўнікі новаўтворанага музея. 24 ліпеня 1984 года музей быў адкрыты і меў актуальныя тады залы, якія існуюць і цяпер: «Прырода краю», «Гісторыя раёна», «Этнаграфія», «Кастрычніцкая рэвалюцыя», «Вялікая Айчынная вайна», «Прамысловасць раёна» і «Знакамітыя землякі». Сам музей размясціўся ў помніку драўлянай архітэктуры, які пабудаваны ў 1867 годзе і быў жылым домам княгіні Мяншчэрскай, якая валодала ім да 1917 года.

Цягоду была праведзеная рээкспазіцыя залы па прамысловасці раёна. Залу, прысвечаную Кастрычніцкай рэвалюцыі, рэарганізавалі ў этнаграфічную. Цяпер ідзе праца над праектам новай экспазіцыі «Чайны пакой княгіні Мяншчэрскай» на месцы старой залы этнаграфіі. Выбар на карысць такой тэмы стаўся натуральным, паколькі будзе



адпавядаць гісторыі самога будынка і яго першай уладальніцы. Мы плануем зрабіць акцэнт на інтэр'ер 2-й паловы XIX стагоддзя з мэтай паказу побыту княгіні ў яе аўтэнтычным доме.

Такім чынам, і наш музей пакрысе адыходзіць ад савецкай экспазіцыі. Але яшчэ глыбока жыве тут дух савецкай эпохі. Замест сучаснай назвы нашай краіны на экспазіцыі існуе БССР, тэматыка залаў прасякнутая выказваннямі марксістаў-леніністаў, а навукова-дапаможны экспазіцыйны матэрыял дык увогуле выключна савецкай падачы з усёй адметнай для таго часу сімволікай. У наш час, калі існуе незалежная краіна, гэта падавалася б не вельмі актуальным, але, як музейшчык я апошнім часам задаюся пытаннем – а можа лепш і пакінуць гэтае, бо БССР таксама нашая гісторыя. І калі ўжо захавалася такая экспазіцыя, такая падача матэрыялу, то ці магчыма зрабіць на гэтай аснове музей музея? То бок прыклад музея савецкай эпохі на аснове экспазіцый нашага музея?! Хоць на цяперашнія павевы часу падавалася б гэта ідэалагічна няправільным, але для нашчадкаў, думаю, варта было б захаваць такі прынцып падачы экспазіцыі. А паколькі цяпер надаецца вялікая ўвага турызму, то, мяркую, што для турыстаў, асабліва ў будучыні, будзе цікава зайсці ў музей і занурціцца ў дух савецкай эпохі. То бок можна зрабіць на аснове нашага музея цікавы турыстычны аб'ект, які станеца для раёна своеасаблівай і натуральнай рызыкай, пярлінай сучаснай музейнай справы незалежнай Беларусі.

Аляксандр ГАЛКОЎСКИ,
малодшы навуковы супрацоўнік
Клімавіцкага раённага
краязнаўчага музея



АД РЕДАКЦЫІ: Прапануецца для дыскусіі ў музейным асяроддзі.



Мой род — мая Радзіма

Адна кніга — адно жыццё

З паўгода таму ўвазе чытачоў «Краязнаўчай газеты» была прадстаўленая кніга Людмілы Бандарэнкі «В поісках моей родословной». Сёння мы прапануем вам пазнаёміцца яшчэ з адной кнігай, якая ў пэўным сэнсе стала працягам папярэдняй. Гэта гісторыя сям'і Людмілы Дзмітрыеўны, якую аўтарка выразна акрэсліла двума словамі: «Я помню...».

Л. Бандарэнка пачынае кнігу з расповеду пра жыццё сваёй маці. У 1918 годзе бацькі маленькай Маланні памёрлі пад час эпідэміі грыпу, і дзяўчынку, а таксама яе сясцёр і брата, узялі да сябе вяскоўцы. Так шасцігадовая Міля трапіла да людзей, якія сталі яе прыёмнымі бацькамі. Сваіх дзяцей у Паўла і Наталлі Рубанкаў не было, але паставіцца

да чужога дзіцяці, як да роднага, яны не змаглі. Так дзяўчынка, нават жывучы ў сям'і, спазнала, якой бывае сірочая доля. Яна скончыла тры класы, у васьмнаццаць гадоў пайшла працаваць санітаркай у бальніцу, потым перайшла на электрамеханічны завод. Пад час Другой Сусветнай вайны, у 1944 годзе, Маланна Бандарэнка сустрэла бацьку сваёй адзінай дачкі — Дзмітрыя Зубкова. Але пабыць разам давялося нядоўга, хутка лёс развёў іх шляхі назаўсёды.

У адрозненні ад папярэдняй кнігі «В поісках моей родословной», якая амаль поўнасцю была прысвечаная жыццю бацькі Людмілы Дзмітрыеўны, кніга «Я помню...» — пра маці. Ужо пасля яе смерці выспела рашэнне напісаць кнігу —

каб захаваць для сваіх дзяцей ды ўнукаў і памяць пра роднага чалавека, і яшчэ адну старонку з сямейнага летапісу. Людміла Бандарэнка старанна сабрала шматлікія падрабязнасці таксама і свайго жыцця — да прыкладу, з гісторыяй дзіцінства аўтаркі звязаная і гісторыя вёскі Папоўка, гэта непадалёк украінскага Канатопа, дзе яна вырасла. Асобнае месца ў кнізе займае расповед пра школьныя гады і першую настаўніцу, сяброўства з якой Людміла Дзмітрыеўна захавала на ўсё жыццё, пра першае каханне — пра яго жанчына і зараз, праз шмат гадоў, піша з асаблівай пяшчотай і толькі крышачку прыадкрывае над ім заслонку таямнічасці.

Але ўсе гэтыя падзеі, тым не менш, звязаныя з маці. Праз яе жыццё, як праз павелічальнае шкло, Людміла Бандарэнка разглядае і свой лёс, і гісторыю сваёй сям'і, і мінулую эпоху, з якой амаль поўнасцю супала жыццё яе маці — ад 20-х гадоў XX стагоддзя і амаль да сённяшніх дзён.

Так, з асобных невялікіх фрагментаў, паступова і складваецца кніга. У канву расповеду па-майстэрску ўплецення, як ніткі розных колераў, вялікія і малыя падзеі з жыцця аднаго

чалавека — калектывізацыя, Другая Сусветная вайна, эвакуацыя і пазнейшае вяртанне на радзіму, праца, каханне, нараджэнне дзіцяці... Нічога незвычайнага, усё як і ва ўсіх на той час. Нешта падобнае магла б расказаць мая прабабуля, калі была б жывая, ды і шмат чые бабулі таксама. Толькі меней і меней застаецца тых людзей, пра каго мы, здаецца, ужо ўсё ведаем. І разам з сыходам кожнага сыходзіць у нябыт іх асабістая эпоха — незанатаваная, нерасказаная, а магчыма, што і непачутая. Зусім неабавязкова гэта павінны быць, да прыкладу, гераічныя расповеды пра вайну — магчыма, яны будуць самымі звычайнымі, жыццёвымі. Трэба толькі паспець пачуць іх, як здолела зрабіць гэта Людміла Дзмітрыеўна.



Выдатным заканчэннем кнігі сталі фотаздымкі з сямейнага альбома. Ёсць сярод іх і сучасныя, і старыя, а самыя раннія датуюцца 30 — 40-мі гадамі мінулага стагоддзя. У гэтай невялікай галерэі можна ўбачыць людзей, пра якіх ішла гаворка ў кнізе, і, угледзеўшыся ў іх твары, прачытаць тое, што засталася па-за радкамі.

І, вядома, вершы — яны сталі падсумаваннем усёй кнігі. Можна сказаць, што гэта яшчэ адна гісторыя сям'і Л. Бандарэнкі — вершаваная гісторыя. І толькі тут, паміж рыфмаванымі радкамі, прарываецца схаваная дагэтуль у самым патаемным куточку сэрца туга па Радзіме. Прарываецца воклічам на роднай мове:

Мій дім великий —
рідна Украіна,
Де в кожному куточку
ё родина...

<...>

Лечу сюди завжди,
неначе птуця,
Через усі кордони і границі,
Щоб чистої води
попить з криниці.

Насамрэч, справу, зробленую Людмілай Бандарэнка, складана пераацаніць. Няма сумневу, што і новая яе кніга не проста папоўніць сямейны архіў ды стане адказам на просьбу ўнукаў: «Раскажы пра бабулю!». Цяпер жыццё яшчэ аднаго чалавека захаванае для вечнасці — звычайнае і незвычайнае адначасова, бо яно было вартым таго, каб яго помнілі. І калі, як сцвярджае Біблія, кожнае жыццё і «усякая плоць — быццам трава», то жыццё чалавека, якога помняць — гэта трава з моцнымі каранямі, якая хоць і звяне, але хутка адродзіцца нанова.

Ніна КАЗЛЕНЯ



П. і Н. Рубанькі



Беларускі нацыянальны музей народнай архітэктуры і побыту ў пяты раз прымаў фестываль «Камяніца». Сёлета фолк-фэст расцягнуўся на два дні, сабраў восем тысячаў чалавек і пакінуў пасля сябе самыя лепшыя ўражанні.

«Камяніца 2013» распачалася 6 верасня «Сяброўскай вячэрай», на якую запрасілі ўдзельнікаў фэста за ўсе пяць гадоў. Гасцям паказалі маляўнічую кінастужку «Гісторыя беларускай страўні», а гурт «Палац», дуэт «Аляксандра і Канстанцін» ды выканаўца Ірэна Катвіцкая прадставілі свае міні-альбомы. Музычны хэдлайнер вечара — гурт «Shuma» — упершыню падрыхтаваў сольную праграму. Калі былі прамоўленыя важныя ўрачыстыя словы, усе разышліся ў чаканні асноўнай дзеі.

Наступнага дня ўжо а дванаццацігадзіне велізарная плошча музея пачала запаўняцца наведнікамі. Людзі шпацыравалі дарожкамі і сцяжынамі скансэна, заходзілі ў хаты з дакладна адноўленай традыцыйнай архітэктурай Паазер'я, Панямоння, Цэнтральнай Беларусі. Цяжка абмінуць магутны свіран, не наведаць кірмаш майстроў, таму прастора перад фестывальнай сцэнай заўсёды запаўняецца так павольна.

Летась выдатная ідэя з дзіцячай сцэнай была крыху сапсаваная яе размяшчэннем. Праз далёкае месцазнаходжанне ад асноўнай пля-

Свята вёскі-музея, свята ў народных строях

цоўкі, шмат людзей грэбавалі ёю. Затое сёлета арганізатары знайшлі прасце і добрае рашэнне, размясціўшы малую сцэнічную пляцоўку побач з вялікай. Пасля заканчэння выступлення чарговага выканаўцы на вялікай нязменны вядучы ўсіх фэстаў Алег Хаменка перадаваў эстафету спявачцы Русі і дзеткам. Такім чынам маладым калектывам дасталася шмат увагі. Асабліва пашанцавала ансамблю «Рада» Ірэны Катвіцкай. Пры канцы другога фестывальнага дня ён выканаў песню «Русалкі» супольна з гуртом «Палац».

Асноўная сцэна, як і абяцалі арганізатары, стала сапраўды міжнароднай. Геаграфія фестывалю пашырылася за кошт удзельнікаў з Украіны, Польшчы і Расіі. Межы асэнсавання этнічнай спадчыны таксама: на спеўным полі музея гучалі народныя балады і абырдавыя песні, фры-фолк, этна-хаос — далібог, чаго толькі не гучала. Цягам дзесяці гадынаў музыкі гралі на бубнах розных памераў, старажытных і сучасных інструментах,

змяшвалі стылі і дадавалі матывы іншых народаў ды розных эпохаў. У выніку — стварылі кароўную і ні з чым не параўнальную атмасферу.

Асабліва не абмяжоўвалі сябе госці з поўдня. Украінскія «Фолькнері» ды «ДахаБраха» ліха перасэнсавалі нацыянальны фальклор. Абодва калектывы — з моцным аўтэнтчным жаночым вакалам і вялікім акцэнтам на перкусіі. Сольную праграму «ДахаБраха» даўно чакалі ў Беларусі. Экстравагантны кіеўскі гурт ужо паспеў аб'ездзіць паўсвету. Наведваючы фестывалі ад Аўстраліі да Англіі, яны знаёмілі замежнікаў з чароўным светам украінскага фальклору. Прышла і наша чарга; але знаёмства было не надта доўгім праз праблемы з гукам. Суцешыў глядачоў Алег Хаменка, які паабяцаў запрасіць кіяўлянаў на наступную «Камяніцу». Дакладна завітаюць у Беларусь і «Фолькнері»: пад час свайго выступлення яны праанасавалі праграму з беларускіх песень.

На фоне паўднёвага шоў заходнія і ўсходнія госці аказаліся больш

стрыманымі. Польскі «Orkiestra Sw. Mikołaja» («Аркестр Святога Мікалая») адыграў павольна, з матывамі рэгі і нетаропкімі рэчытатывамі. А «Hvarna» наогул разбавіў свой выступ даволі доўгімі прэтэнцыёзным перфомансам. Дарэчы, гурт пазіцыянуе сябе як расійскі, хаця яго лідар, Алег Палаўчэня, — беларус.

Нашу краіну прадстаўлялі добра знаёмыя наведнікам «Камяніцы» каманды. Адкрывала сёлетні фестываль «Guda». Пэўна, адзіны гурт з усёй стракатай кампаніі, які даў сапраўднай аўтэнтцы ў чыстым выглядзе. Гэта карпатлівая і вельмі сур'ёзная праца па рэканструкцыі беларускай песні.

Удзельнікі гурта «Стары Ольса» задалі настрой на ўвесь фэст. Іх дзённы выступ стаў зыходным пунктам фестывальнай веселасці, і на тоўп закружыў карагод у рытме «сярэднявечнай дыскатэкі». Завяршыў жа юбілейную «Камяніцу» легендарны гурт «Палац».

За пяць гадоў існавання «Камяніца» ўжо зрабіла сабе імя. Гэта сапраўднае свята з унікальным настроем: карагоды, вялізная колькасць людзей у народных строях, музейнае атачэнне і, вядома, выдатная музыка. Радуе тое, што людзі працуюць над памылкамі, шукаюць новыя рашэнні, і «Камяніца» з кожным разам робіцца яшчэ лепшай.

Ігар МЫСЛІВЕЦ



(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 2)

Аляксандр Канстанцінавіч нарадзіўся 18 чэрвеня 1911 года ў прыгожым месцы – вёсцы Мінкі на Смаргоншчыне. Віленская губерня ўваходзіла тады ў склад царскай Расіі. Шматдзетнай сялянскай сям’і, у якой было пяцёра дзяцей, жылося не салодка. Але яшчэ горш стала, калі грывнула Першая сусветная вайна. Людзі здымаліся з месцаў і беглі на ўсход, каб уратавацца ад смерці.

У 1921 годзе, калі вайна скончылася, туга па родным гняздзе накіравала сям’ю Шыдлоўскіх на Радзіму. Цяпер Смаргоншчына ўжо ўваходзіла ў склад панскай Польшчы. Дом быў разбураны вайной, доўга жылі ў зямлянцы, цяжка працавалі і будаваліся. Аляксандр працаваў вучою ў школе ў Смаргоні, цяпер ужо польскай. Але тут у бацькоўскім кутку рана кранула душу родная песня, якая чулася, здавалася, паўсюль. Пад уплывам масавага руху Беларускай сялянска-рабочай грамады, да якой належалі і бацька, і шмат хто з аднавяскоўцаў, фармавалася грамадская свядомасць, пачуццё нацыянальнай годнасці, якое прывяло ў Віленскую беларускую гімназію, з якой быў выключаны за ўдзел у вызваленчым руху і апынуўся за турэмнымі кратамі. У 1929 годзе паступіў у Клецкую беларускую гімназію, але і з яе быў выключаны.

Аляксандр з юнацтва свята верыў, што чалавек нараджаецца дзеля таго, каб быць вольным і шчаслівым, не мог пагадзіцца з тым, што лічаць другародным яго народ, яго культуру, яго мову. Таму стаў рэвалюцыйна-нерам-падпольшчыкам, удзельнічаў у пасольскім рабоча-сялянскім клубе «Змаганне», працаваў інструктарам Віленскага акруговага камітэта камсамола Заходняй Беларусі, у 1930 годзе быў абраны дэлегатам ад сялянскай моладзі на Кангрэс у Берліне. Перакананне ў правільнасці абранага шляху дапамагло яму перанесці 5 гадоў турмы ў якасці палітычнага вязня, у тым ліку ў знакамітай сваёй жорсткасцю турме Лукішкі, Серадзскай турме, працу на земляных работах у Вільні, грузчыка вугалю і будаўніка ў Варшаве. Цяжкасці загартавалі яго волю, яго характар, ён застаўся верным сваім ідэалам у служэнні Радзіме.

У 1939 годзе адбылося ўз’яднанне Заходняй і Усходняй Беларусі. Аляксандр вярнуўся ў бацькоўскую хату. Ён прыглядаўся да жыцця сялянаў. Уважліва ўслухоўваўся ў мелодыі і песні вяскоўцаў. Прырода шчодро надзяліла гэтага чалавека не толькі высокай духоўнасцю, моцнай фізічнай сілай, але і прыгожым, непаўторным па тэмбры голасам і

Непагасная зорка Аляксандра Шыдлоўскага



Аляксандр Шыдлоўскі

тонкай музыкальнасцю. Таму на пачатку 1940 года Аляксандр Шыдлоўскі быў запрошаны Рыгорам Рыгоравічам Шырмай у толькі створаны Беларуска-дзяржаўны ансамбль песні і танца ў якасці спевака. Здаецца, здзейсніліся мары. Песні на роднай мове шырока і вольна паглылі па краі.

Але новая вайна, яшчэ больш жорсткая і крывавая, зноў пагнала Аляксандра Канстанцінавіча па свеце. 22 чэрвеня 1941 года Дзяржаўны ансамбль быў на гастролях у Арле. Потым – Масква, выступленні на прызыўных пунктах, далей – Краснаярск, Навасібірск, Сярэдняя Азія, абслугоўванне эвакуацыйных шпіталей, цяжкія паўгалодныя вандрукі...

У 1944 годзе калектыў вяртаецца на сваю знявечаную, але ўжо вызваленую зямлю і выступленнямі для воінаў I і II Беларуска-франтоў, пачалося адраджэнне жыцця.

У ансамблі Аляксандр Канстанцінавіч напатаў і сваё каханне, сваю зорачку на ўсё жыццё – спявачку Барбару Яўхімаўну. У 1946 годзе, пасля Перамогі, нарадзіўся сын, у гонар дзедна названы Канстанцінам. Пазней з’явіліся на свет дачушкі – Вера і Любоў.

Ужо ў сталым узросце, сямейны чалавек і бацька, ён усё ж вырашыў здзейсніць сваю юнацкую мару – атрымаць адукацыю. Паступае завочна і паспяхова заканчвае ў 1950 годзе Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя М.В. Ламаносава. У яго дыплومه запісана: «Навуковы работнік у галіне гістарычных навук, выкладчык ВДУ, настаўнік СШ».

З Гродна ў Мінск, у складзе ансамбля, сям’я Шыдлоўскіх ужо не паехала. Аляксандр Канстанцінавіч выкладае гісторыю ў СШ №10. Кіруючы

нёўскім хорам, стварае іншыя харавыя калектывы ў горадзе. І цяга да мастацтва перамагла гісторыю.

У 1960 годзе А. Шыдлоўскі атрымлівае ганаровае званне «Заслужаны дзеяч культуры БССР» і становіцца дырэктарам абласнога Дома народнай творчасці. У актыве яго 11-гадовай працы на гэтай пасадзе – стварэнне высокамастацкіх аматарскіх калектываў, якія і цяпер шырока вядомыя; адкрыццё першага ў Беларусі музея народнай творчасці; сумленнае шчыраванне на ніве захавання і зберажэння неацэннага скарбу – народнай творчасці.

І – песні... Іх у Аляксандра Канстанцінавіча больш за 200. Першы яго зборнік убачыў свет у 1964 годзе. У публікацыі песень Шыдлоўскага, меладычным малюнку глыбока адчуваецца арыен-

тыя яго добра ведалі, працавалі побач, карысталіся слушнымі парадамі, дапоўняць шматгранны вобраз Аляксандра Канстанцінавіча.

З аповеда прафесара, кандыдата філалагічных навук, вялікага знаўца і глыбокага даследчыка беларускай культуры Аляксея Міхайлавіча Пяткевіча паўстаў вобраз Аляксандра Канстанцінавіча Шыдлоўскага як глыбокага даследчыка песеннай культуры Гродзеншчыны. Яго гіпотэзы заўсёды знаходзілі пацверджанне ў архіўных дакументах, навуковых даследаваннях.

Аляксандр Канстанцінавіч заўсёды апекаваўся развіццём музыкальнага мастацтва на Гродзеншчыне, ніколі не адмаўляў у дапамозе маладзёйшым гродзенскім кампазітарам. На вечарыне прысутнічаў вядомы гродзенскі кампазі-



Выступае Аляксей Пяткевіч

тар, музыкант, педагог, паэт і вялікі аматар самадзейнага мастацтва, які аранжыраваў для аркестравай групы народнага ансамбля песні і танца «Нёман» не адну песню Аляксандра Канстанцінавіча. Яўген Канстанцінавіч Пяткевіч ўзгадаў супольную творчасць са старэйшымі калегамі.

Лёс знакамітага гродзенскага кампазітара цесна злучаны з народным ансамблем песні і танца «Нёман». Аб плённым яго супрацоўніцтве з калектывам апавядала заслужаны дзеяч культуры Беларусі, былы хормайстар Ганна Іванаўна Стрыха.

З першых дзён працы дырэктарам Гродзенскага абласнога Дома народнай творчасці побач з Аляксандрам Канстанцінавічам была старшы інспектар-метадыст гэтай установы Зінаіда Мікалаеўна Арцюховіч, якая стала яму і паплечнікам, і аднадумцам, і сябрам. Вобраз мудрага кіраўніка, сапраўднага настаўніка моладзі, які стаў для іх родным бацькам,

паўстаў з выступу знакамітага культурнага дзеяча Гродзеншчыны, былога начальніка аддзела ўстаноў культуры, народнай творчасці і мастацтва ўпраўлення культуры аблвыканкама Зінаіды Мікалаеўны Арцюховіч. Дапоўнілі і паглыбілі вобраз Аляксандра Канстанцінавіча былы супрацоўнік абласнога Дома народнай творчасці Алена Аляксандраўна Трацяцкая і пераемнік на пасадзе дырэктара гэтай установы Марк Аляксандравіч Коп. Апрача гэтага, лёс звёў яго з Аляксандрам Канстанцінавічам яшчэ ў далёкія 1950-я гады, калі апошні быў яго настаўнікам гісторыі ў тагачаснай Гродзенскай чыгуначнай СШ № 10. Як падкрэсліў Марк Аляксандравіч А.К. Шыдлоўскі быў не толькі глыбокім знаўцам гісторыі, але і настаўнікам ад Бога.

І несумненна, асоба Аляксандра Канстанцінавіча не раскрылася б напоўніцу, каб не ўспаміны самага блізкага для яго чалавека – дачкі Веры Аляксандраўны. А унучка Люба зачаравала ўсіх прысутных выкананнем песні «Колькі ў небе зор...», якую даўно ўжо называюць народнай. Яна стала ўвайшла ў рэпертуар сяброўскіх ды сямейных бядоў. Калі песня лічыцца народнай, нягледзячы на тое, што мае аўтара, то гэта найвышэйшая адзнака таленту аўтара. Шыкоўным аздабленнем вечарыны сталі песні Аляксандра Шыдлоўскага і песні, прысвечаныя сьліннаму дзеячу гродзенскай культуры. Яны прагучалі ў выкананні народнага вакальнага ансамбля «Гармонія» і дуэта Таццяны Харчанкі і Яўгена Петрашэвіча.

Пад час вечарыны дзейнічаў адкрыты прагляд «Непагасная зорка Аляксандра Шыдлоўскага», дзе былі прадстаўлены зборнікі песень кампазітара, рукапісы яго твораў. Экспанаваліся дакументы аб гэтым славуці чалавеку: артыкулы з энцыклапедычных выданняў, навуковых зборнікаў, перыядычных выданняў, шматлікія фотаздымкі. Сярод іх – унікальныя фоты 1920-х гадоў (падчас вучобы ў Віленскай беларускай гімназіі), 1930-х гадоў (з сябрамі-членамі КПЗБ), 1940 – пач. 1950-х гадоў (у складзе Беларускага ансамбля песні і танца). Каштоўнымі экспанатамі сталі і ўзнагароды. Сярод іх – пасведчанні аб прысваенні званняў «Заслужаны дзеяч культуры БССР», «Ганаровы грамадзянін г. Смаргонь», шматлікія медалі ды іншыя. Імпрэза дазволіла ўзгадаць многім аб насычаным працоўным і творчым лёсе, які нягледзячы на цяжкасці, усё ж быў плённым і цікавым.

Любоў ТУРМАСАВА,
загадчык аддзела краязнаўства
Гродзенскай абласной
навуковай бібліятэкі
імя Я. Ф. Карскага



«Горацкі раён уразіў сваёй спеўнасцю»

Вынікі адной экспедыцыі

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 2)

Пад час экспедыцыі ўдзельнікі сабралі багатыя песенныя матэрыялы (каля 500 песень і іх варыянтаў), правялі даследаванне мясцовага тэкстылю. Апытвалі жыхароў раёна пра календарныя і сямейныя абрады, рамёствы і побыт, традыцыйныя вераванні, знахарства, варажбу, аб'екты сакральнай тапаграфіі (святыя крыніцы і камяні, месцы, з якімі звязаныя паданні). Агулам назбіраны матэрыялы ўяўляе сабой каля 130 гадзінаў аўдыё- і 50 гадзінаў відэазапісаў, каля 4 500 фотаздымкаў, этнаграфічныя экспанаты.

«Раён уразіў сваёй спеўнасцю», — дзеліцца ўражанымі кіраўнік экспедыцыі Барыс Шчука. — Там жыў яшчэ шмат выдатных спявакаў, адкрытых да кантакту з даследчыкамі. Ледзь не кожная жанчына ўзгадвала па 10–15 і болей песень, шмат давала нам унікальную інфармацыю. Каштоўным здабыткам лічу запісаных пахавальных галашэнні — цяпер цяжка знайсці людзей, якія памятаюць, а яшчэ цяжэй угаварыць іх загаласіць, бо галашэнні проста так не выконваюцца і маюць цяжкі эмацыйны пасыл. Пашчасціла запісаць і цэлую нізку бяседных песень — старажытных, цікавых. Шмат сустрэлася рэкруцкіх. У раёне добра захавалася памяць пра радзінны і хрэсьбінны абрады, досыць поўна запісаны вясельныя — нам спявалі паслядоўна песні, прымеркаваныя да ўсіх трох абрадавых дзён. Фактычна, на матэрыялах экспедыцыі вясельны абрад у раёне можа быць рэканструяваны».

У раёне было зафіксавана багата аповетаў пра перанос свячы. Свяча — комплекс прадметаў, што складаецца са свечкі, абраза святога, рушнікоў і іншых упрыгожванняў — пераносілася на пэўнае свята з аднаго гаспадарскага дома ў іншы. Гэта рабілася на Варвару, Міколу, а таксама на Успенне, Ягор'е (Юр'е), Нараджэнне Хрыстова, Вялікдзень. Выбітнай тутэйшай асаблівасцю з'яўляецца тое,

што шмат дзе перанос свячы ладзілі і на Варвару, і на Міколу, то бок замест звычайных трох святочных дзён атрымлівалася пяць. Сведчанні пра гэта зафіксаваныя ў 11 вёсках, але, на жаль, нідзе гэтая традыцыя не засталася жывой, хоць паўсюль пра яе вельмі добра памятаюць і падрабязна апісваюць.

У чатырох вёсках раёна запісалі звесткі пра цікавую асаблівасць сацыяльнай культуры — абрад «Прыйсці на пячонку». «Калі ў нейкай хаце гаспадар забіваў кабанчыка, — тлумачыць удзельніца экспедыцыі Алена Ляшкewіч, — то суседзі (а фактычна ўся вёска) маглі прыйсці да яго на свежыну. У выніку, праўда, гаспадарам ад яе магла застацца адная траціна. Такія калектыўныя банкетаванні раней бытавалі па ўсёй тэрыторыі Беларусі, і запрашаць маглі на свежы мёд, багаты збор яблык ды іншае. Фактычна, гэтыя рэшткі калектыўных абрадаў вясковай абшчыны, асаб-

Фёдара Кавалёва з вёскі Радзівонаўка, які вучыўся граць ад свайго бацькі. Пазнаёміцца з ім прыехаў з Мінска музыкант капэлы «На таку» Аляксей Крукоўскі. «Сустрапіліся мы з гарманістам, — распавядае ўдзельніца экспедыцыі Ганна Якуш, — а ён кажа, што гармонік пазычыў на вяселле. Вядома, засмуціліся, але ён прапанаваў пад'ехаць у суседнюю вёску да свайго сябра, якому прадаў свой колішні гармонік. І вось сядзім мы на ганку тыповага цаглянага доміка ў вёсцы Сава, і цягам дзвюх гадзінаў адбываецца тое, што завецца гучным словам "перайманне традыцыі" — музыкі гутараць аб сваім, наігрываюць знаёмыя і



булі хутка сабраліся — чакалі аўталаўку, што павінна была пад'ехаць. Каб трошкі іх пацешыць, наш музыкант прапанаваў ім угадаць, што за танцы ён найграе. Хітрык падзейнічаў: бабулі з ім пэтам узялі ўдзел у прапанаванай гульні, і, павесялеўшы, паказалі, як танчылі ў іх "Польку" і "На рэчаньку". Потым доўга яшчэ сядзелі, спявалі прыпеўкі пад гармонік, а калі бабці зусім разышліся — выдалі і колькі "стыдных" прыпевак (перапытайшы папярэдне ў нас, ці замужам). На развітанне ўжо мы ім аддзячылі спевамі».

Вельмі багатым рэгіён стаўся на тэкстыльныя знаходкі. Рушнікі, кашулі і іншыя рэчы захаваліся ў добрым стане, даволі часта трапляліся сярод іх аздобленыя архаічным геаметрычным узорам. «Надзвычай цікавай апынулася наша першая знаходка, — распавядае ўдзельніца экспедыцыі з Магілёва Марыя Лук'янава, — гэта была кашуля з вышыванкай, выкананай у нехарактэрнай для Беларусі тэхніцы: геаметрычны арнамент вышываўся тамбурным швом па



ліва характэрных для Усходняй Магілёўшчыны. З XVI стагоддзя тут дзейнічалі праваслаўныя братствы як форма самаарганізацыі вясковай абшчыны. Як і перанос свячы, такія сацыяльныя абрады моцна аб'ядноўвалі вясковую супольнасць».

Пад час экспедыцыі даведаліся пра мясцовага гарманіста

паўзабытыя мелодыі, дзеліцца тонкасцямі тэхнікі».

Атрымалася запісаць і мясцовыя танцы. «Было дамоўлена з бабулямі ў Гулідаўцы, — працягвае аповед Ганна, — але па прыездзе, мы засталі ціхую бязлюдную вёску. Падумалі ўжо, што не атрымаецца песняў-танцаў пад гармонік. На шчасце, ба-

малюнку-сетцы, што рабіўся папярэдне чорнымі ніткамі. Магу таксама адзначыць вялікую разнастайнасць карункаў на фартухах, рушніках і абрусах. У адрозненне ад суседніх раёнаў паказвалі багата паясоў. Па хатах засталася шмат прыгожых хустак — фатаграфавалі, апытвалі пра спосабы нашэння. У вёсцы Горы ўдалося запісаць спосаб завязвання наміткі. Бачылі таксама шмат поцілак рознай тэхнікі выканання і каляровай гамы».

Здабыткі экспедыцыі пакуль знаходзяцца ў апрацоўцы — запісаныя трэкі разбіваюцца на лагічныя часткі і маркіруюцца, усе гутаркі апісваюцца, ствараецца база дадзеных, з дапамогай якой можна будзе хутка знайсці патрэбны матэрыял. «Надалей гэтым змогуць карыстацца навукоўцы, студэнты, краязнаўцы, настаўнікі, а таксама фальклорныя гурты, — адзначае Аляксей Глушко, падводзячы вынікі экспедыцыі. — Матэрыялы будуць рассланыя па культурных установах Горацкага раёна, а вынікі даследаванняў мы прадставім на раённым семінары. Па магчымасці плануем выдаць этнаграфічны зборнік — тэкставы ці мультымедычны. Таксама ёсць практыка абмену матэрыяламі з навукова-даследчымі ўстановамі, такімі як Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры пры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Рамёствы нас цікавяць у плане практычнага пераймання — цягам года мы ладзім гурткі і летнікі па навучанні рамёствам».

Папоўніўшы этнаграфічную скарбонку краю, удзельнікі экспедыцыі звелі з сабой дахаты яшчэ і асабістыя духоўныя здабыткі. Ганна Якуш адзначае: «Бабулям вельмі радасна пачаставаць яешняй і нават дранікамі моладзь, якая стала амаль роднай пасля некалькіх гадзінаў размовы. Простыя рэчы і простыя словы, але яны вельмі моцна замацоўваюцца ў душы і незваротна ўплываюць на нашае ўласнае гарадское жыццё».

Марыся МАРКЕВІЧ
Фота
Юўгеніі СУХАВЕРХАВАЙ
і Ганны ЯКУШ

Даведка:

Рэспубліканская моладзевая грамадская арганізацыя «Студэцкае этнаграфічнае таварыства» заснавана ў жніўні 1998 года. Асноўныя мэты дзейнасці: захаванне, развіццё і забеспячэнне пераемнасці беларускай традыцыйнай культуры; папулярызацыя каштоўнасцяў традыцыйнай культуры ў моладзевым асяродку. За час свайго існавання таварыства правяло 22 этнаграфічныя экспедыцыі ў розныя раёны Беларусі, стварыла ўласны навуковы архіў і этнаграфічныя калекцыі.

Таварыства супрацоўнічае з рознымі навукова-даследчымі і навукальнымі ўстановамі краіны: Навукова-асветніцкім цэнтрам БДПУ імя Максіма Танка, Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН, Інстытутам беларускай культуры, Беларускам дзяржаўным музеем народнай архітэктуры і побыту, установамі культуры ў рэгіёнах Беларусі, а таксама з моладзевымі арганізацыямі і фальклорнымі калектывамі Літвы, Латвіі, Польшчы, Расіі, Украіны, Эстоніі.





Развіццё краязнаўства ў БССР

У развіццё грамадскага краязнаўчага руху пэўны ўклад унеслі добраахвотныя арганізацыі іншага профілю, асабліва Добраахвотнае таварыства пралетарскага турызму і экскурсіяў. У 1933 г. у таварыстве было 45 000 чалавек, што сведчыць аб масавым характары гэтай арганізацыі. Сябры таварыства ўдзельнічалі ў паходах выходнага дня, экскурсіях па вывучэнні прамысловых прадпрыемстваў і калгасаў. Але і ў гэтай арганізацыі праяўляўся характэрны для савецкага часу адміністрацыйны падыход. Напрыклад, у 1933 г. у турыстычных паходах удзельнічалі 1 062 чалавекі, менш чым дзясятая частка ад колькасці складу арганізацыі. З прычыны адсутнасці матэрыяльнай базы для разгортвання турызму 16 сакавіка 1935 г. гэтае таварыства было скасаванае, а функцыі па развіцці турызму перайшлі да прафсаюзных і краязнаўчых арганізацыяў.

У вывучэнне і ахову рэгіянальнай фаўны станоўчы ўклад унесла таварыства паляўнічых і рыбаловаў, створанае ў 1921 г. Яно садзейнічала стварэнню 34 заказнікаў пры лясніцтвах. Матэрыялы прыродазнаўчага зместу публікаваліся на старонках часопіса таварыства «Паляўнічы Беларусі».

У 1926 г. у СССР было адноўленае Дзяржаўнае РГТ, з 1938 г. – Усесаюзнае геаграфічнае таварыства пры АН СССР. Беларускія вучоныя сталі актыўнымі сябрамі гэтага таварыства.

Галоўныя прычыны заняпаду краязнаўчага руху звязаныя з таталітарнасцю палітычнага рэжыму СССР, з нецярлімасцю ўладаў да нацыянальных арыбутаў беларускай культуры, што стала трагедыяй для навуковай і творчай інтэлігенцыі, для тых, хто лічыў сябе грамадзянінам, гаспадаром у сваёй краіне. Кіруючыя колы БССР, партыйныя і савецкія чыноўнікі адстойвалі інтарэсы культурнай рэвалюцыі, якуту разглядалі з пазіцыяў дыктатуры пралетарыяту і найбяднейшага сялянства. Пры такой палітыцы краязнаўчы рух не меў перспектываў.

У кантэксце фармавання структуры беларускай навукі ўзнік дэфіцыт факталагічнага матэрыялу, рэгіянальных звестак, неабходных для хуткага развіцця беларусказнаўчых галінаў ведаў і інш., для якіх характэрны рэгіянальны кампанент. Гэтая ўнікальная сітуацыя, абцяжараная праблемамі недахопу кадравага навуковага патэнцыялу, падштурхнула навуковыя установы да супрацоўніцтва з мясцовымі краязнаўцамі, а таксама з'явілася галоўнай прычынай іх непа-

срэдняга ўдзелу ў краязнаўчым руху.

У многіх навуковых, навучальных, культурных, гаспадарчых установах і арганізацыях былі створаныя структуры, якія займаліся краязнаўчымі даследаваннямі. Да краязнаўчых таварыстваў пры ўстановах адносіліся Мінскае таварыства гісторыі і старасвецчыны пры Мінскім педінстытуце (1919), этнаграфічная камісія пры Віцебскім аддзяленні Маскоўскага археалагічнага інстытута (1922), Беларускае вольна-эканамічнае таварыства (1921) у Беларускай політэхнічнай інстытуце, Таварыства вывучэння прыроды, сельскай гаспадаркі і лесаводства (1923) у Беларускай дзяржаўным інстытуце сельскай гаспадаркі, Таварыства краязнаўства і Навуковае таварыства па вывучэнні Беларусі пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі сельскай гаспадаркі (БДАСГ) у Горках (1925–1931).

Выдатны ўклад у вывучэнне рэгіянаў Беларусі быў унесены шматлікімі структурнымі падраздзяленнямі Інбелкульту. У 1925 г. былі створаныя гісторыка-археалагічная, этнаграфічная, прыродазнаўчая, лінгвістычная, літаратурная, мастацтвазнаўчая, педагагічная, сельскагаспадарчая, сацыяльна-эканамічная секцыі і іншыя адзінкі. Дзяржплан БССР перадаў Інбелкульту камісію па вывучэнні прыродных і вытворчых сіл. Інбелкульт атрымаў права адкрываць музеі, бібліятэкі, архівы, склікаць навуковыя канферэнцыі, праводзіць археалагічныя раскопкі і арганізоўваць экспедыцыі. У 1927 г. быў зацверджаны новы (акадэмічны) Інбелкульт, а 13 кастрычніка 1928 г. пастановай ЦВК і СНК БССР ён быў рэарганізаваны ў Беларускаю акадэмію навук.

Этнаграфічная секцыя, у складзе якой працавалі вядомыя даследчыкі, адразу паставіла задачу ўстанавіць цесную сувязь з краязнаўчымі арганізацыямі і для збору матэрыялу стварыць шырокую карэспандэнцкую сетку, праводзіць этнаграфічныя экспедыцыі. Шматлікія этнаграфічныя экспедыцыі дазволілі сабраць багаты матэрыял: рэчы, вусна-паэтычную творчасць, песні і інш. Напрыклад, у 1924 г. А. Сержпутоўскі і кампазітар Я. Прохараў правялі экспедыцыю ў Горацкі, Чавускі, Мсціслаўскі і Клімавіцкі паветы з мэтай вывучэння вусна-паэтычнай і музычнай народнай творчасці.

Сабраны матэрыял знаходзіў месца ў музейных калекцыях, абагульняўся ў публікацыях. Выйшла шмат артыкулаў і кніг этнаграфічнага зместу. Апісанню абрадаў і вераванняў

сялянства прысвечаная праца А. Шлюбскага «Матэрыялы да вывучэння фальклору і мовы Віцебшчыны» (1927), высокую ацэнку атрымалі нарысы І. Сербавы «Вільчынскія паляны» (па групе вёсак на р. Прыпяці).

У гістарычнай навуцы працавала плеяда выдатных гісторыкаў і археолагаў, якія актыўна ўдзельнічалі ў краязнаўчым руху: М. Доўнар-Запольскі, А. Бурдзейка, В. Друшчыц, Ф. Забэла, М. Мялешка, К. Кернажыцкі, У. Пічэта, А. Ляўданскі, С. Дубінскі, А. Каваленя, К. Палікарповіч, В. Тарасенка, С. Шуляк і інш.

Гісторыкі распрацоўвалі праблематыку беларускага феадальнага горада (Віцебска, Магілёва, Навагрудка, Брэста). Гістарычная камісія польскага аддзялення Інбелкульту выяўляла і апрацоўвала матэрыялы пра беларускія рэгіёны за перыяд XIX–XX стст. у архівах Масквы і Ленінграда. Каштоўныя матэрыялы былі знойдзеныя пра паўстанне 1863 г. і апублікаваныя ў зборніку «1863 год на Міншчыне» (1927).

Частка вучоных была выкарыстаная для разгрому курса беларусізацыі і краязнаўчага руху, сярод іх таленавіты археолаг А. Ляўданскі. Тыя, хто ў пачатку 1930-х гг. пазбег рэпрэсіяў, вымушаныя былі абслугоўваць бягучы палітычны заказ. Так, А. Ляўданскі ад праблемаў генезісу беларускага насельніцтва і К. Палікарповіч ад праблемаў каменнага веку вымушаныя былі перайсці да праблемаў гісторыі вытворчасці і тэхнікі, у прыватнасці, да вытворчасці жалеза з балотных рудаў, што не мела значэння для сучаснай металургіі.

Прыродазнаўчыя рэгіянальныя даследаванні праводзілі прыродазнаўчая і сельскагаспадарчая секцыі Інбелкульту і Навуковае таварыства па вывучэнні Беларусі пры БДАСГ у Горках. Экспедыцыямі былі ахопленыя ўсе акругі БССР, а таксама такія прыродныя рэгіёны, як Беларускае Палессе (Гомельшчына) і Прыдняпроўе. Вывучалі расліннае покрыва, глебы, фаўну. Гэтыя даследаванні спрыялі назапашванню навуковых ведаў аб прыродзе асобных рэгіянаў. Таксама на іх аснове вызначаліся навуковыя кірункі ў батанічнай навуцы, уключаючы батаніка-геаграфічнае раянаванне тэрыторыі, геабатанічнае картаграфаванне.

Валянціна САЙТАВА

(Працяг будзе)

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 34

- Уздоўж:** 3. «Бярозка». 8. Азярцо. 9. Пясняр. 10. «Жалейка». 13. Веер. 14. Краса. 15. Паэт. 18. Маці. 19. Цень. 22. Край. 23. Песня. 25. Твар. 29. Вілька. 31. Калона. 32. Корзюк. 33. Яблынка.
Упоперак: 1. Салавей. 2. Тры. 3. Божа. 4. Опера. 5. Апад. 6. Ясь. 7. Прастор. 11. Лермантаў. 12. «Маленства». 16. Кніга. 17. Вецер. 20. Дакопкі. 21. Гарэцкі. 24. Слёзы. 26. Свае. 27. Рака. 28. Сон. 30. Эра.



(Працяг. Пачатак у №№ 33–34)

На злучэнне з Пабадайлам і Гаркушам Хмяльніцкі вырашыў накіраваць таго, каму са свайго акружэння найбольш давяраў, – Міхайлу Крычэўскага. Крычэўскі быў прызначаны наказным гетманам і атрымаў пад кіраўніцтва тры казачыя палкі – кіеўскі, чарнобыльскі і оўруцкі. Рушылі казаки па беларускай зямлі – а слава наперад іх птушкай ляцела. І далучаліся да войска Крычэўскага ў кожнай вёсцы, у кожным мястэчку беларускія хлопцы, якім невыносная была несправядлівасць. З-пад Мазыра, з-пад Хойнікаў, з-пад Брагіна, з-пад Рэчыцы... 15 тысячаў сялянаў сабралася пад казачыя харугвы. Разам з запарожцамі стала іх 30 тысячаў. «Усе тутэйшыя воласці перайшлі на бок бунтаўнікоў, – скардзіўся Януш Радзівіл каралю ў пісьме, – усюды пустэча, палі не сены, а калі чэлядзь выязджае па валасцях для жыўнасці, сама становіцца стравай ненасытнай акрутнасці непрыяцельскай».

Пра набліжэнне Крычэўскага даведаўся Радзівіл ад аднаго палоннага казака. Але віжы яго ніяк не маглі высачыць, з якога боку ідзе казацкае войска, і даведацца, колькі там людзей. Не жадаючы дапусціць уз'яднання казакоў, Януш Радзівіл пасадзіў сваіх людзей на чаўны і паспрабаваў прабіцца да Пабадайлы і Гаркушы па вадзе. Завязалася ажыўленая перастрэлка. Войска ў казакоў і Радзівіла было амаль пароўну. Але пры такім раскладзе сілаў большыя страты звычайна нясуць тыя, хто нападае. Таму ад прамога нападу Радзівіл ухіляўся.



Я. Радзівіл (мастак Даніэль Шульц)

Уноч на 31 ліпеня 1649 года па таемных лясных сямках сяляне вывелі конніцу Крычэўскага проста да лагера Радзівіла. У лесе казакі і заначавалі. Крычэўскі, разлічваючы, што атрымае перавагу з-за нечаканасці нападу, вырашыў гэтым і скарыстацца. Адзін моцны ўдар – і з Радзівілам скончана! Аднак казацкая старшыня хісталася. Яны прапаноўвалі лепш пакачаць падыходу пяхоты і абозу з гарматамі. Але на гэта патрабавалася не менш, чым два дні. Такі доўгі час немагчыма было правесці каля самага стана Радзівіла, не будучы выкрытымі.

На самой справе месцазнаходжанне казацкай конніцы было б выкрытае значна раней. Казакі не ведалі, што з мястэчка Холмеч ужо спяшаюцца да гетмана вялікага літоўскага вікі, каб паведаміць – Крычэўскі ўжо пад самам носам у яго войска.

(Заканчэнне на стар. 8)



(Заканчэнне. Пачатак на стар. 7)

Гэтае паведамленне Радзівіл атрымаў раніцай 31 ліпеня. Ён паспеў толькі скамандаваць сваім воям рушыць у поле для сустрэчы ворага, калі імклівая казацкая кавалерыя выскочыла насустрач ім з лесу. Венгерскія пехацінцы і гетманская харугва, нібыта лавінай, былі знесеныя казакамі Крычэўскага. На правым флангу гусары было пацясненыя казакамі, тады Крычэўскі кінуў усе галоўныя сілы на левы фланг. І пасля магутнага ўдару імітаваў уцёкі. Многія воіны Радзівіла кінуліся праследаваць казакаў, аддаліліся ад асноўных сілаў і патрапілі ў пастку.

Крычэўскі яўна выйграваў бітву. Але нечакана на полі бою з'явіліся 1 200 вершнікаў радзівілаўскага палкоўніка Камароўскага. Яны былі выпраўленыя ў дзор пад Брагін. І вяртаючыся, пачулі шум бойкі. Камароўскі ўдарыў у тыл казацкаму войску. Вельмі хутка яно аказалася разрэзаным напалям. Левае крыло разбітае, а правае на чале з Крычэўскім адышло ў лес і ўмацавалася ў густым зарасніку.

Радзівіл не спяшаўся нападаць на іх, і казакі дзівіліся, не разумеючы, што адбываецца. А між тым гетман вялікі літоўскі вымушаны быў у гэты час з конніцай, пяхотай і кавалерыяй накіравацца да Татарскага броду, па якім казакі Пабадайлы распачалі пераправу на правы бераг Дняпра. Каб Крычэўскі не чакаў нападу Радзівіла, а павёў у гэты час войска сваё ў атаку, з двух бакоў запарожцы сціснулі б гетмана ў клешчы, з якіх наўрад ці здолеў бы ён выбрацца. Але не ведаў пра Пабадайлы дзеянні адважны Крычэўскі. Карыстаўся зацішшам, каб даць магчымасць адпачыць сваім стомленым ваярам. У выніку казакі Пабадайлы і Гаркушы спаткалі пагібель. А пасля Радзівілу ўдалося захапіць і абоз з гарматамі, які рушыў да Крычэўскага.

Міхайла спрабаваў выправіць становішча. Яго казакі пакінулі лес, каб дапамагчы пяхоце, але не вытрымалі ўдару гусараў ды драгунаў і адышлі ў свой лагер. Надвечоркам Крычэўскі са сваімі ваярамі на працягу дзвюх гадзінаў адбіваўся ад шляхціцаў ды іншаземных наймітаў. Тройчы войска Радзівіла ішло на штурм. І тройчы, пакідаючы забітых і параненых, адступала. Бітву перапыніла ноч. У густой цемры казакі не прыкметна выйшлі са свайго лагера і рушылі ў бок Чарнігава. Але не ўдалося ўратаваць рэшткі сваіх палкоў адважнаму Крычэўскаму. Раніцай кінуліся наўздагон ім радзівілаўскія вершнікі. Быў Міхайла Крычэўскі цяжка паранены і захоплены ў палон.

З трыумфам даставілі казакага кіроўцу ў лагер Радзівіла, і, прывязаўшы да кола абознага воза, пачалі дапытваць. Радзівіл спрабаваў высветліць планы Хмяльніцкага. Спачатку пагражаў лютой карай, пасля ласкавым стаў – абяцаў жыццё і дараванне, запрашаў казака да сябе на службу. Не тое, што

хацеў Радзівіл пачуць, казаў Крычэўскі. Палохаў велізарным войствам Хмяльніцкага, якое, маўляў, васьмь абрынецца на землі Беларусі, каб пакараць Радзівіла. А пасля трызніць пачынаў, плакаць пра загінулых хлопцаў сваіх. Ужо зусім было рашыўся гетман вялікі літоўскі страту Крычэўскаму наладзіць на вачах ва ўсяго войства свайго. Ды не даўся адважны казак на здзек і пакуты. Сам разбіў сабе галаву аб кола воза... Уражаныя, доўга баяліся падступіцца да мёртвага Крычэўскага ваяры Радзівіла...

Панцырны казак XVII ст.

Не складалі ў тыя часы эпітафіяў, каб выбіваць іх на прыдарожных камянях, пад якімі хавалі вольных казакоў. Але пішуць іх у гонар славытых продкаў нашых сучаснікі. Лепшую эпітафію казацкаму правадыру стварыў выдатны беларускі пісьменнік У. Караткевіч:

«Міхайла Крычэўскі мог разбіць (за радзіму. – Аўт.) сваю галаву. Дубіна – сесці на палю, а Мурашка – на распалены трон. Агнём і жалезам яны даказалі сваю любоў. Я пытаюся ў вас: ці зможа хто з нас пакласці за яе руку... хаця б на язычок свечкі?».

Пераемнікі

Гісторыя Давыд-Гарадка, што ў Столінскім раёне, сягае ў далёкае мінулае: археалагічныя звесткі сведчаць – паселішча ўзнікла яшчэ ў XII стагоддзі. А прырода горада на беразе ракі Гарынь уражвае сваім характам. Прыгажосць гарыньскіх краявідаў заўжды натхняла на творчасць народных умельцаў, мастакоў і паэтаў. Леанід Дранько-Майсюк і Георгій Марчук – ураджэнцы гэтых мясцінаў – не раз апявалі сваю радзіму. Давыд-Гарадок і сёння захапляе, а малодшыя пакаленні пераймаюць таленты сваіх бацькоў.

Сям'я Васіля Седляра – яркі прыклад гэткай пераемнасці. Бацька быў артыстам народнага ансамбля танца «Ніва». І вельмі прыемна, што ягоныя дзеці Павел і Стас пайшлі па татавым шляху. Абодва сыны асвойваюць музычныя інструменты. Першы – баян, другі – гітару. А яшчэ таленавіта робяць конікаў, аднаго падарылі і мне. Дадам, што сям'я Седляроў заўсёды гасцінная, гэта вясёлыя людзі, сустракаюць сяброў з песнямі і танцамі.

Мікола Котаў,

пазаштатны карэспандэнт «Краязнаўчай газеты»



Фота Яўгена КРЫЦКАГА

Прыбіваюць два аўцюкі карціну ў канторы. Цвік тоўсты, доўгі, а не лезе ў сцяну. Адзін кажа: – Ідзі, паглядзі, мо на тым баку сейф стаіць. Паўшоў «разведчык», вяртаецца і дакладвае: – Ціха! Дырэктар спіць. Яго патыліца якраз жа ў тым месцы, куды мы цвік гонім...



ART ART KOLONY

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МОВА МІЖНАЦЫЯНАЛЬНЫХ ЗНОСІНАЎ – мова, якая ў шматнацыянальнай дзяржаве служыць сродкам зносінаў паміж прадстаўнікамі розных нацыянальнасцяў. Звычайна ёю становіцца тая, што з прычыны пэўных гістарычных умоваў здольная найбольш поўна выконваць такія функцыі. Пры адначасовым функцыянаванні ў адным калектыве мовы міжнацыянальных зносінаў і роднай мовы паміж імі складаюцца такія адносіны, што ні адна з іх не выконвае ўсёй сукупнасці моўных функцыяў. У СССР моваю міжнацыянальных зносінаў была руская. Але ў многіх нацыянальных рэспубліках яна паступова выцясяняла з афіцыйнага ўжытку і побыту мову карэннай нацыі. З іншага боку, дзякуючы рускай мове народы СССР далучаліся не толькі да рускай, але і да культуры народаў СССР ды іншых краінаў свету.

Адразу пасля распаду СССР і ўтварэння незалежных дзяржаваў нацыянальныя мовы сталі адзінымі дзяржаўнымі, а за рускай у некаторых захаваліся неафіцыйны статус мовы міжнацыянальных зносінаў. Пазней яна ў некаторых краінах стала другой дзяржаўнай (Беларусь), у іншых – атрымала афіцыйны статус мовы міжнацыянальных зносінаў (да прыкладу, ва Украіне).

Афіцыйныя мовы міжнацыянальных зносінаў у міжнародных арганізацыях (ААН, ЮНЕСКА і інш.) – англійская, французская, іспанская, нямецкая і руская.

МОВА НАРОДНАСЦІ – агульная для ўсёй народнасці мова. Як і сама народнасць, складалася ў перыяд раз-

віцця феадалізму. Прайшла на змену мове племені і папярэднічае нацыянальнай. У працэсе ўтварэння народнасці мова аднаго з плямёнаў (больш развітога ці шматлікага) становілася агульнай, іншыя ж выступалі ў ролі дыялектаў або зніклі.

Вышэйшая форма мовы народнасці – літаратурная. Ва ўмовах уласцівага перыяду існавання народнасцяў значнага дыялектнага драблення ў якасці літаратурнай мовы можа выступаць чужая і незразумелая большай частцы народа кніжная мова з пэўнай культурнай традыцыяй (напр., лацінская мова ў заходнееўрапейскіх народаў, стараславянская мова ва ўсходніх і паўднёвых славянаў і інш.).

Мова беларускай народнасці пачала складацца ў XIII ст. ва ўмовах феадальнай раздробленасці і ўвабрала ў сябе дыялекты старажытнарускай мовы, што развіліся з гаворак усходнеславянскіх плямёнаў – дрыгавічоў, радзімічаў, заходніх крывічоў. У XIV–XV стст. сфармавалася літаратурная старабеларуская мова з уласцівымі ёй дзелавымі, рэлігійнымі, свецка-мастацкімі жанравыя стылявымі разнавіднасцямі. Яна развівалася ва ўзаемасувязі з гаворкамі, на аснове якіх утварыліся сучасныя беларускія дыялекты, і функцыянавала да XVIII ст. Пасля заняпаду старабеларускай пісьменнасці, выкліканага ўзмацненнем на беларускіх землях спачатку паланізацыі, а потым – русіфікацыі, беларуская мова народнасці існавала пераважна ў вусна-гутарковай форме да ўтварэння на яе аснове нацыянальнай мовы.